

"Het mooiste aan theater of muziek is juist dat samenspelen. En om dat *samen* is het mij in dit hele project te doen. Voorbij de verschillen. Samen."

Michael De Cock, directeur van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg (KVS) in gesprek met Judith Vindevogel en Stef Depover.

Het is moeilijk niet verliefd te worden op het allesomvattende epos *Wij, de verdronkenen* van de Deense auteur Carsten Jensen. Maar liefst 100 jaar geschiedenis pakt hij erin bij elkaar. Hij kneedt het tot wervelend proza waarin hij het leven van drie generaties beschrijft. Het is een verhaal van een gemeenschap en van een veranderende tijd; maar boven alles een diepmenselijk ontroerend verhaal dat je letterlijk van bij de eerste zin naar de keel grijpt en 700 bladzijden later heel zachtjes weer loslaat. Aan het eind van het boek, heb je de hele wereld gezien en de moderniteit zien binnensluipen.

Maar het boek is één ding. Er theater van maken een ander. Dat is waar Judith Vindevogel, artistiek bezielster van muziektheater WALPURGIS, zich de laatste twee jaar, en de komende twee mee bezig houdt. Op de manier die we van haar kennen, en die wonderbaarlijk samenvalt met de ziel van Jensens meesterwerk. Door tijd te maken, te praten te luisteren, een gemeenschap rond het project te vormen. Door, kortom, vorm en missie, doel en inhoud in één energie samen te brengen in een project dat, net als de personages uit *Wij, de verdronkenen* van haven naar haven moet reizen.

Het was veellezer Stef Depover, lid van de artistieke kern van WALPURGIS, die het boek ontdekte. 'Dat was een beetje toevallig,' vertelt hij. 'Ik was meteen geïntrigeerd door de titel. Carsten Jensen zoekt in op de geschiedenis van zijn geboortedorp Marstal. Dat was beroemd om zijn zeevaarders en scheepsbouwers. Met *Wij, de verdronkenen* heeft hij in feite de biografie geschreven van de zeevaardersgemeenschap die van Marstal de bakermat van de Deense scheepsvaart maakte. En hoe die gemeenschap zich probeert te verhouden tegenover de industrialisering en de mondialisering die we de laatste honderdvijftig jaar gekend hebben. Er zijn zoveel maatschappelijke verschuivingen geweest. Dat is natuurlijk normaal, maar de laatste twee eeuwen zijn er toch heel veel dingen gebeurd met een enorme impact op de gemeenschap.'

Judith: Veel dingen die vandaag nog steeds een grote impact hebben en ons dus ook vandaag nog bezig houden. Hoe die mondialisering een lokale gemeenschap binnen vreet bijvoorbeeld. Het blijft een vreemde paradox: de wereld wordt kleiner en toch vallen gemeenschappen uit elkaar. We kunnen veel sneller overal zijn, we denken dat we meer wereld kennen, maar verliezen tegelijk contact en binding met wat ons nabij is.

Stef: Daar in Marstal beschouwen ze zichzelf als de eerste échte globalisten, en ze hebben gelijk. Eilanden zijn altijd heel erg open naar de wereld. Ze moeten wel.

Sinds ik het boek *Sociobiology* van Edward O Wilson heb gelezen, leerde ik dat eilanden een soort natuurlijke experimenten zijn. De evolutie vindt er versneld plaats; mens en dier zijn er sneller onderhevig en gevoeliger aan toekomstige veranderingen. Dat maakt van *Wij, de verdronkenen* ook een 'voorspellend' en tegelijkertijd ook 'onheilspellend' boek. Als je je niet weet te verhouden tot de vooruitgang, dan word je verpletterd of verdrink je. En dat is precies wat er met Marstal gebeurd is.

Judith: Wat het boek heel bijzonder maakt is dat het geschreven is in de wij-vorm, het wordt verteld vanuit het perspectief van alle verdronkenen. Daardoor krijgt het ook iets magisch-realistisch. Het is in feite een groot koorwerk. En zo lyrisch. Het smeekt om muziek.

'Laurids Madsen was in de Hemel geweest, maar kwam dankzij zijn laarzen ook weer naar beneden.' De openingszin en -paragraaf zijn alvast geweldig.

Judith: Vind je niet? De verbeelding, het mythische, het magisch realistische.... Het zit er allemaal in. Carsten Jensen bouwt ermee verder op de grote verteltraditie van Homeros.'

Stef: Ja, met Homeros zijn er natuurlijk ontzettend veel linken. De zee met al haar gevaren, het reizen, én natuurlijk het boek dat begint met de zoektocht naar de afwezige vader, en dus ook te maken heeft met identiteit. Persoonlijke, genetisch identiteit én de identiteit binnen de groep.

Het boek speelt in Denemarken. Hoe lastig is het dat het een 'andere' maatschappij en referentiekader is dan de onze?

Judith: Het vertrekpunt is inderdaad historisch en realistisch. Maar tegelijkertijd is het ook een ontzettend universeel én diepmenselijk verhaal. Marstal staat symbool voor de hele wereld. De zee staat dan weer symbool voor immense krachten die niet altijd even voorspelbaar en controleerbaar zijn. Het schip met zijn bij elkaar gesprokkelde bemanning is een metafoor voor een zeer diverse samenleving en de zeevaarder voor de mens die altijd opnieuw wordt aangetrokken door het onbekende. Het is een boek waarin het kleine individuele verhaal verweven wordt met het grotere verhaal van een wereld op ramkoers. Het snijdt thema's aan als leadership maar gaat tegelijkertijd ook over hoe moeilijk het soms is om richting te geven aan je eigen leven. En dan vooral over hoe moeilijk het is om in tijden van oorlog, geweld en verharding de eigen menselijkheid niet te verliezen. De hoofdfiguren uit het boek kunnen varen op de sterren, zij bevaren de wereldzeeën, maar een landkaart van het eigen innerlijk bezitten ze niet.

We hadden het daarnet over vooruitgang. Is er vooruitgang in het boek?

Judith: Eerlijk gezegd geloof ik niet in het vooruitgangdenken. Er is natuurlijk vooruitgang op vele vlakken, maar in een breder perspectief kan je die vooruitgang ook heel bedenkelijk noemen.

Stef: Daar ben ik het mee eens, ja. Natuurlijk is er meer welvaart dan in het midden van de negentiende eeuw en zijn er meer sociale rechten... Maar dat is niet voor iedereen zo. Niet iedereen heeft toegang tot die vooruitgang.

Judith: Meer nog. Vooruitgang en welvaart van de ene gemeenschap gaat vaak ten koste van de andere. En dan hebben we het nog niet over de impact van al dat vooruitgangdenken op onze planeet en het ecosysteem.

Escapisme lijkt een belangrijk thema? Iedereen lijkt er wel weg te moeten.

Stef: Ja, zo gaat dat op eilanden, he. Je wil er af, om er nadien weer terug naartoe te willen. Zo wil inderdaad ook iedereen weg uit Marstal. Die mannen willen de wereld zien. De zee en het avontuur lokt. Alleen de vrouwen blijven achter. Ze houden zich vast aan een brief of een paar herinneringen, veilig opgeborgen in de schuif.

Judith: Dat wegwillen is een oeroud en tegelijkertijd een heel actueel thema. Als je *Wij, de verdronkenen* leest zijn de associaties met wat er in havensteden als Piraeus gebeurt of de vele vluchtelingen die Europa 'overspoelen' snel gemaakt.

Wat mij opviel is dat er zoveel slechtheid in de mens zit in het boek.

Judith: Vind je dat? Toch niet meer dan in de werkelijkheid denk ik. Maar die duistere kant is zeker een thema, ja. Daar heb je gelijk in. De mannen zijn altijd wel in een of ander gevecht verwickeld: met een leraar, een oorlog, een autoritaire stuurman, maar ook met zichzelf. De belangrijkste worsteling van de personages is hun zoektocht naar iets tussen slagen of geslagen worden. Bestaat er 'een derde weg'?

Stef: Je ziet inderdaad drie generaties worstelen met iets duister zowel in als buiten zich. De zee is daarin nog een eerlijke tegenkracht in die zin dat voor de zee iedereen gelijk is. Zij maakt geen onderscheid tussen jong, oud, man, vrouw, rijk, arm, blank of gekleurd.

Hoe wil je al die verschillende verhalen in de voorstelling verwerken?

Judith: Je kan natuurlijk niet alles vertellen. Er zitten minstens drie voorstellingen in dat boek. Maar wat mij drijft om deze voorstelling te maken zijn de vele mogelijkheden die het boek biedt om verschillende werelden met elkaar te verbinden: artistieke met niet-artistieke, de lokale gemeenschap met de internationale. Door artiesten met verschillende achtergronden bij elkaar te brengen, en tegelijkertijd ook het publiek en verschillende partners al heel vroeg te betrekken bij het project, hoop ik mijn steentje te kunnen bijdragen tot meer sociale cohesie. Zo'n gemeenschapsgevoel... ik denk dat we dat meer dan ooit nodig hebben. Jensen herinnert ons er aan wat er gebeurt als we dat uit het oog verliezen.

Is het daarom dat je ook een leesclub bent begonnen rond het boek?

Judith: Absoluut. Ik wil alles in het werk stellen om ervoor te zorgen dat deze voorstelling, gedragen wordt vanuit een zo breed mogelijke gemeenschap. Zowel het maken ervan als het spelen. Ik hoop dat dit project sporen kan achterlaten, vriendschappen kan smeden, meer kan betekenen dan een vluchtige passage van het ene theater naar het andere. Ik wil het verhaal graag kunnen vertellen met en voor een zo divers mogelijke groep van mensen. En de groep mensen met wie ik nu het boek aan het lezen ben, is heel divers. Daar zitten mensen bij die in de armoede gesukkeld zijn, maar ook nieuwkomers, een mix van oudere en jongere mensen en zelfs een zeeman.

Het is heel heftig om dat boek hardop aan elkaar voor te lezen. Dan pas ervaar je wat die collectieve stem betekent, die wij-vorm waarvoor Jensen zo bewust gekozen heeft. We zijn gestart in Mortsel en het idee is om volgend jaar ook in Antwerpen en Rotterdam een leesgroep rond het boek op te zetten. En dus zo stap voor stap rond het boek een kleine community te vormen van lezers, artiesten, ondernemers...

Voor de muziek gaan jullie ook met het Nederlandse muziektheatergezelschap BOT samenwerken. Waarom die keuze?

Judith: Ik leerde hen twee jaar geleden kennen. Bot zijn vier Nederlandse mannen die hun eigen instrumenten in elkaar knutselen. Ik zag ze bezig en vond hen meteen geweldig. Zij zijn een soort machinisten, bricoleurs op de scène. Ze hebben iets heel down to earth. Ze schuwen het ruwe, het onaffe niet. Zij zijn de perfecte crew om mee in dit avontuur te stappen.

Stef: De manier waarop ze samenwerken is heel mooi om te zien. Heel eenvoudig, complex én ambachtelijk tegelijk. De voorstellingen die zij maken hebben ook iets magisch-realistisch. Soms spelen instrumenten verder als de muzikant al verdwenen is, dan worden de instrumenten personages.

Judith: Het mooiste aan theater of muziek is juist dat samenspelen. En om dat *samen* is het mij in dit hele project te doen. Voorbij de verschillen. Samen.

Stef: Als we grote catastrofes willen vermijden, kunnen we niet anders dan samenwerken. In zijn essay, *In hetzelfde schuitje*, gebruikt Peter Sloterdijk niet toevallig een metafoor uit de scheepvaart, om het daarover te hebben.

Judith: Maar hoe catastrofaal en dreigend de toekomst er soms uitziet, toch blijf ik hopen. En hoop verdraagt onzekerheid. Meer nog: ze ent zich erop. Hoop, schrijft Rebecca Solnit ergens in *Hope in the dark*, is de omarming van het onbekende en het onkenbare. Het is een alternatief voor de zekerheid die zowel de pessimisten als de optimisten ons willen aanreiken. Het is binnen de hoop dat we volgens haar de ruimte vinden om te kunnen handelen. Dat vind ik een heel mooie gedachte. En de juiste manier om met alle onzekerheden, ook die van deze tijd om te gaan. (deFENIKS, 23 juni 2017, MDC)